

Historia i Liturgika

RTWP 6 (2010), s. 209–218

Ks. Kazimierz Obrycki

UKSW

CHRZEŚCIJAŃSCY CESARZE WEDŁUG HISTORII PRZECIWKO POGANOM OROZJUSZA

Wprowadzenie historyczno-literackie

Hiszpański kapłan Orozjusz, pochodzący z Bragi (prowincja Gallecja), pojawił się na kartach literatury antyku chrześcijańskiego, gdy przybył w 414 roku do Afryki i spotkał się z Augustynem, biskupem Hippony. Przekazał mu wtedy memoriał, w którym duchowieństwo Hiszpanii zachodniej prosiło o pomoc w zwalczeniu błędów pryscylian i orygenistów, nękających tamtejszy Kościół¹. Augustyn, cieszący się wielkim uznaniem w Kościele i uważany już wtedy za autorytet w sprawach doktrynalnych, życzliwie i przyjaźnie przyjął tak samego Orozjusza, jak też ze zrozumieniem potraktował jego pismo. Wkrótce przygotował odpowiedź na przekazany mu memoriał, w której wyjaśnił głoszone przez pryscylian i orygenistów błędne twierdzenia i udzielił cennych rad duszpasterskich².

¹ Zob. K. OBRYCKI, *Memoriał Orozjusza, kapłana hiszpańskiego, do św. Augustyna, biskupa Hippony w sprawie błędów pryscylian i orygenistów*, w: *Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie* 1(2001), 96–106.

² Zob. K. OBRYCKI, *Odpowiedź świętego Augustyna na memoriał Orozjusza w sprawie błędów pryscylian i orygenistów*, w: *Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie* 2(2002), 143–170.

Na początku roku 415 Orozjusz znalazł się w Palestynie, dokąd Augustyn wysłał go jako swego zaufanego wysłannika z listami do Hieronima³; sam bowiem był zajęty rozprawą z doktryną Pelagiusza. W Palestynie przebywał również Pelagiusz, który na przełomie 412/413 roku opuścił Afrykę. Obecność mnicha brytyjskiego spowodowała niepokoje religijne w Jerozolimie, które miejscowy biskup Jan postanowił uspokoić. W tym celu zwołał publiczną debatę duchowieństwa do Jerozolimy na dzień 30 lipca 415 roku. W obradach wziął udział Hieronim i Orozjusz, którzy reprezentowali stronę łacinników. Debatę zakończyła się porażką łacinników, a z honorem wyszedł z niej Pelagiusz, którego skutecznie wspierał biskup Jan. Oskarżony przez łacinników o herezję Pelagiusz zdołał bowiem, dzięki dobrze ułożonym argumentom, odeprzeć wszystkie zarzuty, jak też wykazać, że nie można go obciążać za poglądy jego ucznia: Celestiusza. Swój udział w debacie jerozolimskiej Orozjusz przedstawił w piśmie: *Apologetyk przeciwko pelagianom*.⁴ Niebawem Orozjusz opuścił Wschód i udał się do Afryki, a stąd do Hiszpanii.

W roku 413 Augustyn rozpoczął pracę nad historiozoficznym dziełem, które zatytułował: *O państwie Bożym*. Chciał bowiem odpowiedzieć poganom na zarzuty, jakie ci wysuwali pod adresem chrześcijan po zdobyciu Rzymu przez Alaryka w 410 roku. Paganie bowiem zrzucali na chrześcijan odpowiedzialność za wszelkie nieszczęścia, które spadły na imperium rzymskie. W roku 417 Orozjusz powrócił z Hiszpanii i otrzymał od Augustyna „polecenie” napisania historii świata (od Adama do 417 r po Chr.); Augustyn bowiem – po opublikowaniu w 415/416 roku pierwszych 10 ksiąg *O państwie Bożym* – uznał za potrzebne uzupełnienie swego dzieła innym pismem zawierającym materiał historyczno-apologetyczny. Orozjusz z radością podjął się zleconego mu zadania i wykonał je w latach 417-418⁵. Dzieło swe – *Historia przeciw poganom (Historiaru*

³ Były to listy: *Epistula 166 (De origine animae)* i: *Epistula 167 (De sententia Jacobi Apostoli)*, w: CSEL 44, 545–585 i 586–609.

⁴ *Pauli Orosii presbyteri Liber apologeticus*, w: CSEL 5, 603–664.

⁵ Por. K. OBRYCKI, *Życie i działalność literacka Orozjusza*, w: *Vox Patrum* 7(1987) z. 12–13, 307–324.

adversus paganos libri septem)⁶ – podzielił na 7 ksiąg, nadając mu układ chronologiczny. Jednocześnie dzieje świata – zgodnie z wizją Daniela (*Dn* 7,1 nn) – sprowadził do historii czterech królestw: Babilonu, Macedonii, Kartaginy i Rzymu. Centralnym wydarzeniem historii uczynił Orozjusz narodzenie Chrystusa, które nastąpiło za panowania Augusta, cesarza rzymskiego. Wokół narodzin Chrystusa skupiają się wszystkie wydarzenia historii i w nim znajdują swoje wypełnienie. Czasy chrześcijańskie (*tempora Christiana*) stały się integralną częścią dziejów Rzymu – czwartego królestwa świata – i w ten sposób sprawiły, że świat, który w okresie przedchrześcijańskim w większym stopniu doświadczył wojen i nieszczęść, obecnie może cieszyć się szczęśliwością czasów chrześcijańskich⁷ Zjednoczenie ze sobą władzy świeckiej i wiary chrześcijańskiej stopniowo będzie się umacniać i swą pełnię wtedy osiągnie, kiedy w imperium rzymskim ustaną prześladowania chrześcijan i będą nim rządzić cesarze chrześcijańscy. Rozwój chrześcijaństwa w imperium rzymskim zależy w dużej mierze od cesarzy chrześcijańskich. Stąd uwaga Orozjusza w księdze VII *Historii przeciw poganom* koncentruje się przede wszystkim na stosunku cesarzy rzymskich do chrześcijaństwa oraz na karach, jakie z woli Bożej spadają na imperium rzymskie za prześladowanie chrześcijan.

Chcemy zatem udostępnić polskiemu czytelnikowi te fragmenty dzieła Orozjusza *Historii przeciwko poganom*, w których opisał on panowanie cesarzy chrześcijańskich. Wprawdzie nasz autor za pierwszego chrześcijańskiego cesarza uznał Marka Juliusza Filipa (244-249), jako że to on jako chrześcijanin z woli Bożej został cesarzem rzymskim, by *tysięczny rok Rzymu był poświęcony raczej Chrystusowi niż bożkom*⁸. Jednakże szereg chrześcijańskich cesarzy rozpoczął Konstantyn Wielki. Pochód cesarzy chrześcijańskich został przerwany jedynie na krótki czas przez rządy Juliana Apostaty, który usiłował przywrócić w Rzymie pogaństwo. Od Konstantyna Wielkiego więc rozpoczniemy niniejszy przegląd cesarzy chrześcijańskich w imperium rzymskim.

⁶ Zob. CSEL 5, 1–564.

⁷ Por. K. OBRYCKI, *Imperium rzymskie w koncepcji dziejów w "Historii przeciw poganom" Orozjusza*, w: SACH 15 (2001), 208–225.

⁸ Zob. *Hist.* 7,20, 2–3.

Przy lekturze tekstu Orozjusza trzeba pamiętać o tym, że jego ocena rządów cesarzy rzymskich zawiera dużą dawkę providencjonalizmu, który można odkryć w poglądach Lakantcjusza⁹. Da się zatem zauważyć prosty podział na złych i dobrych cesarzy, który pokrywa się z podziałem na cesarzy pogańskich i chrześcijańskich. Cesarze pogańscy, zwłaszcza prześladowcy chrześcijan, są nękani różnym doświadczeniami i karami, i często giną gwałtowną śmiercią. U chrześcijańskich cesarzy dokonuje się stopniowa przemiana; w swych rządach wyzbywają się oznak tyranii i kierują się łagodnością. Ten proces chrystianizacji władców rzymskich jest dynamiczny i stopniowo nabiera mocy. Stąd autor *Historii* z rezerwą, a nawet z uprzedzeniem, odnosi się do cesarzy z początkowego okresu chrześcijaństwa, jak Konstancjusz, czy Walens, których obwinia o wspieranie herezji ariańskiej w państwie. Z entuzjazmem kreśli zaś obraz rządów Teodozjusza Wielkiego, czy Honoriusza, których uznaje za w pełni chrześcijańskich władców¹⁰.

Konstantyn Wielki, który przez 31 lat rządził Rzymem (306-337), otrzymał od autora *Historii* pozytywną, choć nie najwyższą, ocenę. W jego panowaniu Orozjusz uwypuklił przede wszystkim zmagania o władzę ze współrządcami państwa, mniej zaś podkreślił jego wysiłki w utrzymaniu bezpieczeństwa zewnętrznego Rzymu. W walce o władzę Konstantyn nie stronił od miecza i podstępu. Szybko i skutecznie rozprawił się ze swymi przeciwnikami, którzy byli prześladowcami chrześcijan, choć uśmiercenie przez Konstantyna swych krewnych sprawiło autorowi *Historii* pewien kłopot. Tym samym Konstantyn Wielki zakończył dziesiąte, i zarazem ostatnie, prześladowanie chrześcijan, i stał się obrońcą chrześcijaństwa. Przedstawiając te wydarzenia, Orozjusz obszernie opisuje koniec prześladowców chrześcijan, którzy *swą bezkarnością próbowali nie tylko się chępić, lecz także szydzili z jej powodu*¹¹. Konstantyn miał też zasługi w utrzymaniu jedności religijnej. Zniósł bowiem uprzywilejowanie religii pogańskiej, a zrównał w prawach chrześcijaństwo; wydał edykt nakazujący zamknięcie

⁹ Por. *De mortibus persecutorum*, tł. J. CZUJ, Jak umierali prześladowcy chrześcijan, w: POK 16, 27–78.

¹⁰ Por. A. FREIXAS, *La vision imperial de Paolo Orosio*, *Anales de historia antigua y medieval*, Buenos Aires Univ., 1959, 84–98.

¹¹ *Hist.* 7,28,4.

świętyń pogańskich w państwie. Przyczynił się do wyciszenia niepokojów religijnych, które w Aleksandrii wywołał swymi naukami kapłan Ariusz; zwołał w tej sprawie synod biskupów w Nicei (325 r.), którzy potępili tezy ariańskie, uznając je za szkodliwe i niegodziwe. W krótkim czasie (324-330) Konstantyn wybudował w Azji nowe miasto, które od swego imienia nazwał Konstantynopolem. Mogło ono – zdaniem Orozjusza – pod każdym względem równać się z Rzymem, choć ten był wznoszony przez wiele wieków, a przewyższyło go tym, że nie było tam świątyń pogańskich. Fakt ten potwierdza tezę, że Konstantyn Wielki był chrześcijańskim władcą.

Przekładu na język polski powyższego fragmentu dzieła Orozjusza *Historiarum adversus paganos libri septem* 7,28,1-31 dokonano na podstawie wydania CSEL 5, 500-505¹².

Konstantyn Wielki

Orozjusz, *Historia przeciwko poganom*

(*Historiarum adversus paganos libri septem* 7,28,1-31)

(ks. Kazimierz Obrycki – tłumaczenie i opracowanie)

(28,1) Po śmierci Konstancjusza, jak powiedziałem, w Brytanii na wodza został wybrany Konstantyn¹³. Był on pierwszym chrześcijańskim władcą, z wyjątkiem Filipa, który, moim zdaniem, jedynie na kilka lat był ustanowiony jako chrześcijanin tylko po to, ażeby tysięczny rok Rzymu był poświęcony raczej Chrystusowi niż bożkom¹⁴. (28,2) Od Konstantyna zaś aż do dnia dzisiejszego byli zawsze wybierani tylko chrześcijańscy władcy,

¹² Przekład na język polski *Historiarum adversus paganos libri septem* Orozjusza jest przygotowywany.

¹³ Zob. *Hist.* 25,16: (August Konstancjusz) pozostawił swego syna Konstantyna, zrodzonego z konkubiny Heleny, jako wybranego na władcę prowincji Galii; *Hist.* 26,1: W roku 1061 od założenia Miasta Konstantyn jako trzydziesty czwarty przejął rządy państwa od swego ojca Konstancjusza i z największą przemyślnością sprawował je przez trzydzieści jeden lat.

¹⁴ Por.: *Hist.* 7,20,1-4. To, że Filip Arab był chrześcijaninem, jest jedynie prawdopodobne (por. Euzebiusz–Rufin, *Hist. Eccl.* 6,34). Tysiąclecie Rzymu było obchodzone 21 kwietnia 248 roku.

z wyjątkiem Juliana, którego opuściło własne nieszczęście zgubnego życia, gdy – jak powiadają – wymyślał bezbożne rzeczy. (28,3) Taka właśnie jest kara dla pogan: powolna, lecz pewna! Odtąd rozsądni stają się szaleńcami; odtąd nie mający ran doznają kłującego bólu; odtąd śmiejący się noszą żalobę; odtąd używający życia opadają z sił; odtąd ci, których nikt nie prześladował, potajemnie są katowani; odtąd pozostało już tylko bardzo niewiele, których nikt nigdy nie prześladował! (28,4) Chcę wszakże przedstawić, jaki koniec spotkał wtedy tych prześladowców, których bezkarnością (poganie) próbowali nie tylko się chełpić, lecz także szydzili z jej powodu¹⁵.

(28,5) Kiedy Konstantyn w Galii energicznie zarządzał państwem, pretorianie w Rzymie obwołali augustem Maksencjusza, syna Herkulusza, który przebywał w Lukanii jako człowiek prywatny¹⁶. (28,6) Maksymian Herkulusz, który, choć stał się z augusta już człowiekiem prywatnym, a jeszcze teraz był także publicznym prześladowcą, usiłował przy dogodnej sposobności, gdyż syn jego zupełnie zrzekł się władzy, przywłaszczyć sobie jedy-nowładztwo¹⁷. (28,7) August Galeriusz wysłał cezara Sewera wraz z wojskiem przeciwko Maksencjuszowi do Rzymu¹⁸. (28,8) Kiedy Sewer oblegał Miasto, został w niegodziwy sposób opuszczony i zdradzony przez swoich żołnierzy. Stamtąd uciekając, został zamordowany w Rawennie¹⁹. (28,9)

¹⁵ Orozjusz, idąc śladem wytyczonym przez Laktancjusza (*De mortibus persecutorum*), wykazuje, że prześladowcy chrześcijan zostali ukarani, tragicznie odchodząc z tego świata.

¹⁶ Opis panowania Konstantyna jest niezwykle powściągliwy i wyraźnie kontrastuje z uwielbieniem, jakie wyraził pod adresem Konstantyna Euzebiusz (*Vita Constantini*); brak mu też wylewności Augustyna (*Pań.B.* 5,25), który w pochwałach Konstantyna czerpał inspirację od Rufina (*Hist. Eccl.* 10,8,13).

¹⁷ W 303 roku rozpoczęło się dziesiąte (według Orozjusza) prześladowanie chrześcijan, które na Wschodzie prowadził Dioklecjan, a na Zachodzie Maksymian Herkulusz (por. EUZEBIUSZ-RUFIN, *Hist. Eccl.* 8).

¹⁸ Maksencjusza ogłoszono augustem 28.10.306 r. (por. *Eutropiusz* 10,2; AURELIUSZ WIKTOR, *Liber de Caesaribus* 40,5; *Zosimos* 2,9), Konstantyn wtedy znajdował się jeszcze w Brytanii, należącej do prefektury galijskiej.

¹⁹ Sewer był cezarem od 1.05.305 r., a augustem po śmierci Konstancjusza (zob. LAKTANCJUSZ, *De mortibus persecutorum* 18,12); w końcu 306 r. wyruszył przeciwko Rzymowi i w lutym 307 r. zmuszony został do kapitulacji w Rawennie. A kilka miesięcy później – inaczej podaje Eutropiusz i Orozjusz (por. także: AURELIUSZ WIKTOR, *Liber de Caesaribus* 40,7; HIERONIM, *Chron.* 229 b) – został zabity w Rawennie (por. F. PASCHOD, *Zosimos*, Wstęp, Paris 1971, 195).

Herkuliusz Maksymian, który z augusta stał się prześladowcą i tyranem, usiłował swego syna, umocnionego już we władzy, obedrzeć z królewskiej szaty i potęgi. Publicznie zaś przestraszony krzykliwymi zarzutami i niepokojami swoich żołnierzy, wyruszył do Galii, ażeby odebrać władzę swemu zięciowi Konstantynowi, z którym również łączyła go intryga. (28,10) Wszelako za pośrednictwem swej córki został ujęty i wydany, następnie, gdy szykował się do ucieczki, został w Masylii napadnięty i zamordowany²⁰.

(28,11) Następnie, po zabiciu Sewera, Galeriusz wybrał na cezara Licyniusza²¹. (28,12) Gdy on sam zaostrzył jeszcze okrutniejszymi edyktami prześladowanie, które rozpoczęli Dioklecjan i Maksymian, i potem przez dziesięć lat opróżniał prowincje z ludzi wszelkiego rodzaju, piersi jego od wewnątrz dopadła zgnilizna, a ważne dla życia organy uległy rozkładowi. Groza ludzkiego nieszczęścia osiągnęła swój szczyt, kiedy ten wymiotował nawet robakami. Lekarze, którzy ponadto nie mogli już znosić jego smrodu, na jego rozkaz częściej byli zabijani. (28,13) Pewien lekarz, który jedynie z rozpaczki okazał nieustępliwą stanowczość, upomniał go, że męka jego jest znakiem gniewu Boga i dlatego lekarze nie mogą go uleczyć. Wtedy on, rozesławszy po całym państwie edykty, odwołał chrześcijan z wygnania. Sam zaś nie zniósł udręczeń i umarł nagłą śmiercią. (28,14) W ten sposób państwo znalazło się wtedy pod władzą czterech nowych władców: Konstantyna i Maksencjusza, synów augustów, jak też Licyniusza i Maksymina, nowych ludzi. (28,15) Konstantyn obdarował pokojem kościoły, które przez dziesięć lat prześladowcy dręczyli.

(28,16) Następnie wybuchła wojna domowa pomiędzy Konstantynem i Maksencjuszem. Maksencjusz, często zmęczony licznymi walkami, w końcu został pokonany i zabity na moście Mulwijskim²². (28,17) Maksymin

²⁰ Maksymian zmarł w styczniu 310 r. To, że jego córka Fausta знаła jego plany i go zdradziła, jest prawdopodobnie wytworem późniejszej fantazji (por. LAKTANCJUSZ, *De mortibus persecutorum* 3; Ensslin, RE 14, 1930, 2514).

²¹ Licyniusz objął rządy 11.11.308 r. – por. LAKTANCJUSZ, *De mortibus persecutorum* 29.

²² Przy opisie zwycięstwa Konstantyna nad Maksencjuszem na moście Mulwijskim w Rzymie, 28.10.312 r., Orozjusz posłużył się jedynie wiadomościami zaczerpniętymi od: EUTROPIUSZA (10,4) i HIERONIMA (*Chron.* 229 k); świadczy to o jego powściągliwej ocenie rządów Konstantyna (por. RUFIN, *Hist. Eccl.* 10,9 – gdzie wydarzenie to zostało entuzjastycznie ocenione).

zaś, inicjator prześladowania chrześcijan i najokrutniejszy ich wykonawca, zginął pod Tarsem, gdy przygotowywał się do wojny domowej przeciwko Licyniuszowi²³. (28,18) Licyniusz, ogarnięty nagłym szaleństwem, nakazał wypędzić wszystkich chrześcijan ze swego pałacu. Wkrótce wybuchła wojna pomiędzy samym Licyniuszem i Konstantynem²⁴. (28,19) Tymczasem Konstantyn pokonał Licyniusza, męża swojej siostry, najpierw w Panonii, następnie dopadł go pod Cybale i zawładnął całą Grecją. W końcu zaś zmusił do poddania się Licyniusza, który podnosił się i był odpierany w wielu bitwach na morzu i lądzie. (28,20) Jednak pobudzony przykładem swego teścia Herkuliusza Maksymiana, rozkazał zabić Licyniusza, który był już człowiekiem prywatnym, aby złożonej purpury nie zdobył ponownie na zgubę państwa. (28,21) Jakkolwiek wszyscy pomocnicy tego niegodziwego prześladowania zostali już zgładzeni, zażądał również słusznego ukarania (Licyniusza) przed sądem, o ile można by przedstawić go jako prześladowcę²⁵. (28,22) Synowie Konstantyna, Kryspus i Konstantyn, jak też młodszy Licynian, syn augusta Licyniusza, a przez siostrę wnuk Konstantyna, zostali wybrani cezarami²⁶.

(28,23) W tych dniach Ariusz, kapłan miasta Aleksandrii, odstąpiwszy od prawdy wiary katolickiej, ustanowił dla bardzo wielu zgubny dogmat. (28,24) On to, gdy tylko po raz pierwszy w Aleksandrii stał się wśród powszechnie przerażonych zwolenników i przeciwników albo znany, albo raczej napiętnowany, został wypędzony z Kościoła aleksandryjskiego przez Aleksandra, ówczesnego biskupa miasta. (28,25) Gdy także pobudził jeszcze do rozruchów ludzi, których doprowadził do błędu, zebrał się synod trzystu osiemnastu biskupów w Nicei, mieście Bitynii. Ci (biskupi)

²³ Maksymian Daja (cezar od r. 305; august od r. 310) zmarł w końcu lata 313 r.; por. *Eutropiusz* 10,4; HIERONIM, *Chron.* 229 h; LAKTANCJUSZ, *De mortibus persecutorum* 45; 47.

²⁴ Orozjusz mówi o dwóch, zamiast o jednej wojnie Konstantyna z Licyniuszem, choć korzysta z *Eutropiusza* 10,5 (o wielu wojnach pisze *Zonara* 13,1,21). Bitwa pod Cybale (dziś: Vinkovaci, między Drawą i Sawą) jest datowana na r. 314/15 (por. A. LIPPOLD, *Chiron* 11, 1981, 369). Ostatnią klęskę Konstantyn zadał Licyniuszowi w wojnie z r. 324; nazw bitew: Adrianopol i Chryzopolis nie wspomina w ogóle Eutropiusz.

²⁵ Za 325 rokiem jako datą śmiercią Licyniusza opowiada się: EUTROPIUSZ (10,6) i HIERONIM (*Chron.* 231 b/c. Orozjusz wyraża własny sąd o postępowaniu Konstantyna (por. EUZEBIUSZ, *Vita Constantini* 2,18; *Zonara* 13,1).

²⁶ Synowie Konstantyna zostali cezarami w 317 roku (por. HIERONIM, *Chron.* 230 e).

publicznie ogłosili i odrzucili dogmat ariański, który z całą oczywistością uznali za szkodliwy i niegodziwy²⁷.

(28,26) Wśród ówczesnych zdarzeń pozostają w ukryciu zapewne powody, dlaczego cesarz Konstantyn skierował miecz zemsty, przeznaczony do ukarania bezbożnych, także przeciwko swoim bliskim (krotnym). Zabił on bowiem swego syna Kryspusa i Licyniana, syna swej siostry. Nadto ujarzmił wiele narodów w różnych bitwach²⁸. (28,27) Jako pierwszy, nawet jako jedyny cesarz rzymski, założył miasto swego imienia. Miasto to, które jako jedyne bez bożków założył chrześcijański cesarz, w bardzo krótkim czasie tak daleko awansowało, że pięknnością i politycznym wpływem słusznie mogło jako jedyne równać się tylko z Rzymem, który był wznoszony przez tyle wieków i wśród tak wielu nieszczęść²⁹ (28,28) Wtedy Konstantyn jako pierwszy, zgodnie ze słusznym i pobożnym porządkiem, przeprowadził zmiany: edyktem mianowicie rozkazał zamknąć świątynie pogan bez żadnego rozlewu krwi³⁰. (28,29) Wkrótce zniszczył bardzo dzielne i liczebne narody Gotów w samym wnętrzu barbarzyńskiego kraju,

²⁷ Dla wystąpienia Ariusza (potępienie przez Aleksandra, biskupa Aleksandrii, w r. 318) i dla synodu w Nicei (r. 325) – par. 23 / 25 – źródłem był: HIERONIM, *Chron.* 230 h i także RUFIN, *Hist. Eccl.* 10,1. Arianizm jest herezją – jak ocenia OROZJUSZ, *Hist.* 7,29,2 – i jako dzieło diabła trzeba go potępić (por. *Hist.* 7,32,6; 33,16 nn). Tylko katolicy chrześcijanie mogą być pewni życia wiecznego (zob. *Hist.* 7,29,3; por. *Hist.* 4,6,40 n; 5,2,8; 7,3,3. 41,9. 42,16). Jedyne *fides catholica* ucieleśnia religię chrześcijańską, która zespala w jedno cały świat (por. *Hist.* 1,16,4; 3,23,65 n; 5,1,15. 2,1 nn; 7,33,17). Jeśli Orozjusz przekazał skąpe wiadomości o arianizmie, prawdopodobnie uczynił tak z zamiarem zatuszowania wewnętrznych spraw chrześcijan przed czytelnikiem pogańskim, dla którego pisał swe dzieło. Stąd dopuszcza się fikcji, co do tego, że chrystianizowani barbarzyńcy byli w większości katolikami (wyjątkiem jest: *Hist.* 7,33,19).

²⁸ Orozjusz nie przemilczał zabójstwa krotnych przez Konstantyna; miało ono miejsce w r. 326 (zob. HIERONIM, *Chron.* 231), gdy tymczasem Augustyn w ogóle je pominął (zob. *Hist.* 7,28,5 nn – komentarz).

²⁹ Od r. 324 miasto Bizancjum, założone ok. r. 660 przed Chr., zostało znacznie rozszerzone i wybudowane jako stolica cesarstwa pod nową nazwą: *Constantinopolis* – *Konstantynopol*. Uroczysta inauguracja dokonała się już 11.05.330 r.; przy poświęceniu pominięto wszelkie pogańskie ryty (Zob.: W. HOTZ-WIENER, *Bildlexikon zur Topographie Instanbuls*, Berlin 1977).

³⁰ Wspomniany edykt nie był ogłoszony. Konstantyn, który był na ogół tolerancyjny, miał jedynie polecić zamknięcie pogańskich sanktuariów (por. EUZEBIUSZ, *Vita Constantini* 2,56 n; HIERONIM, *Chron.* 233; SOZOMENOS, *Hist. Eccl.* 2,4.).

to jest w krainie Sarmatów³¹. (28,30) Poskromił niejakiego Kalocera, który na Cyprze dążył do przewrotu. Z okazji swego jubileuszu trzydziestolecia rządów wybrał Dalmacjusza na cezara. (28,31) Kiedy przygotowywał wojnę przeciw Persom, umarł w państwowej willi pod Nikomedią, gdzie przekazał synom uporządkowane państwo³².

Summary

CHRISTIAN EMPERORS ACCORDING TO OROSIUS'S *HISTORY AGAINST THE PAGANS*

The present paper is intended to form the historical and literary introduction to the *History against the pagans* by Orosius. It also contains the translation from Latin into Polish. Orosius was a Spanish priest of Braga (Roman province of Gallaecia) who appeared in antique Christian literature after his arrival in 414 to Africa and his meeting with St. Augustine, the bishop of Hippo. Orosius submitted to Augustine a memorial in which Spanish priests asked for help in fighting the errors of Priscilians and Origenists that were plaguing the Church at that time. Augustine, a great authority in doctrinal issues, was very favourable towards Orosius and took his request seriously. The translation of the fragment of Orosius' *Historiarum adversus paganos libri septem* 7,28,1-31 is based on the edition *Historiarum adversus paganos libri septem* CSEL 5, 500-505.

³¹ Konstantyn zwyciężył Gotów w r. 332 (por. HIERONIM, *Chron.* 233 c); powstanie samowładcy Kalocera na Cyprze miało miejsce w r. 334.

³² OROZJUSZ, w przeciwieństwie do HIERONIMA, *Chron.* 234 a, nie wspominał o zwróceniu się Konstantyna do arianizmu pod koniec życia (por. komentarz do: *Hist.* 7,28,23-25). Konstantyn Wielki zmarł 22.05.337 r.; został pochowany w kościele św. Apostołów w Konstantynopolu.